

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Мостенця Олександра Володимировича
«Механізм забезпечення конкурентоспроможності
рекреаційної системи регіону»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність обраної теми, мета та задачі дослідження

Еволюція суспільних цінностей суттєво трансформувала уявлення про місце рекреації у соціально-економічному житті. Мова йде про дедалі зростаючу роль рекреаційної сфери у територіальному поділі праці, піднесенні економіки окремих регіонів за рахунок наявного на їх територіях рекреаційного потенціалу. Водночас, рекреаційна сфера має надзвичайно високу екологічну спрямованість та соціальну цінність і забезпечує не лише задоволення рекреаційних потреб, а й збереження особливих атракцій рекреаційних ландшафтів регіонів, які формують їх конкурентні переваги.

Окрім того, рекреаційна діяльність тісно пов'язана з суміжними та обслуговуючими сферами, має об'єктивні передумови комплексоутворення, значною мірою визначає структуру економіки регіону. Тому забезпечення високого рівня її конкурентоспроможності є важливою складовою розвитку регіону загалом. Це визначає актуальність дослідження, обґрунтованість вибору теми дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота виконана в рамках науково-дослідної держбюджетної теми «Відтворювальні механізми реалізації соціально-економічного потенціалу сталого розвитку стратегічних ринків України в посткризовий період» (№ д/р 0113U00490), має чітко окреслену мету, яка полягає в обґрунтуванні

теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розробки механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону на основі формування конкурентного потенціалу та реалізації конкурентних переваг.

Відповідно до мети поставлені та вирішені такі завдання:

- розкрито сутність та визначено чинники забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону;
- обґрунтовано зміст та складові конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону;
- визначено підходи до типізації конкурентних переваг рекреаційної системи регіону;
- розроблено методичні підходи до аналізу складових та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону;
- здійснено аналіз складових та оцінку рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону;
- розроблено механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону;
- здійснено ідентифікацію конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів України;
- обґрунтовано стратегічні набори забезпечення конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів України.

2. Новизна та обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Дисертація за своєю структурою складається зі вступу, трьох розділів, які логічно взаємопов'язані між собою, висновків, списку використаних джерел. Зміст дисертації відповідає її назві і вимогам МОН України.

Зміст роботи має логічну послідовність і поступове розкриття теми. Автор базується на цілісному комплексі методів дослідження, вдало використовуючи систему економічних законів і основні теоретичні положення

економічної теорії, регіоналістики, теоретичні досягнення вітчизняних та зарубіжних вчених у вирішенні проблем забезпечення конкурентоспроможності.

Для роботи характерне використання системного підходу як основного під час проведення дослідження і розробки механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів. Досить широко у роботі використані такі методики як: логічного узагальнення; прийоми порівняльного та статистичного аналізу; системного аналізу.

Теоретичні дослідження ґрунтуються на чисельних посиланнях автором на провідних вітчизняних та зарубіжних вчених і фахівців, що є ґрунтовною основою викладених автором висновків і пропозицій. Об'єктивність проведеного дослідження, висновків підтверджується використанням великого масиву статистичних матеріалів.

Наукова новизна отриманих результатів, яку викладено у вступі дисертації, розкриває суть виконаного дослідження, його логічну завершеність, яка ґрунтується на взаємопов'язаних нових науково-теоретичних і методичних засадах, прикладних розрахунків і рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності рекреаційних систем регіонів.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи вважаємо:

- наукові підходи до трактування конкурентоспроможності об'єктів різного ієрархічного рівня, обґрунтування доцільності вивчення рекреаційної системи регіону як об'єкта управління конкурентоспроможністю, класифікація чинників забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону (с. 15–30);

- авторське визначення конкурентного потенціалу рекреаційних систем регіонів, що максимально враховує цільові орієнтири їх розвитку в певному середовищі (с. 31–42);

- методику аналізу складових сукупного та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, що базується на принципах розвитку,

цілеспрямованості, науковості, системності, несуперечності та стохастичності (с.65-76);

- механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону (МЗКС РСР), побудований з використанням інституційного, функціонального і процесного підходів (с. 128–135);

- матричну модель формування стратегій забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону, що дозволило здійснити стратегічне позиціонування рекреаційних систем регіонів за підходом «рівень конкурентного потенціалу РСР – стратегія (глибокого проникнення на ринок, пристосування, випереджаючого розвитку або диверсифікації, вузької ринкової ніші)» та «конкурентна перевага РСР – стратегія (збереження конкурентної позиції або нарощування конкурентних переваг, надбання конкурентних переваг пристосувального типу, створення нових конкурентних переваг інноваційного типу, створення конкурентних переваг у сфері вузької спеціалізації)» (с. 161–171).

Основними елементами наукової новизни є:

- *вперше* розроблені методичні підходи до ідентифікації конкурентних переваг рекреаційних систем регіонів як процесу визначення тих елементів конкурентного потенціалу, які дозволять виявити найбільш перспективні напрями діяльності або сферу спеціалізації, що забезпечить її конкурентоспроможність;

- *удосконалені* понятійний апарат дослідження (тлумачення рекреаційної системи регіону, конкурентних переваг, конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону; методичні підходи до аналізу складових сукупного та оцінки рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, регіонів; підходи до розробки стратегій забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону; методичні підходи до формування механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

Набули подальшого розвитку підходи до визначення: сутності та ознак типізації чинників забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи

регіону; ознак та видів конкурентних переваг рекреаційної системи регіону, які у своїй сукупності дозволяють детермінувати основні напрями розвитку рекреаційної системи регіону та сконцентрувати увагу на найбільш перспективних.

3. Аналіз відображення результатів дослідження в публікаціях та авторефераті

Суть наведених в дисертації результатів повністю відображено в авторефераті. Автореферат містить відомості про зміст дисертації, ступінь новизни розробок, теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Матеріал автореферату та дисертації викладено чітко, послідовно, літературною мовою. Ілюстративний матеріал допомагає зрозуміти й оцінити основні ідеї роботи.

Основний зміст роботи опубліковано у 14 друкованих наукових працях загальним обсягом 4,1 д.а., з них особисто автора 3,6 д. а., серед яких: 1 – у виданні іноземної держави, 1 – у виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз, 5 – у наукових фахових виданнях України, 7 матеріалів і тез конференцій. В опублікованих працях відтворено основний зміст та наукові результати дисертації. За матеріалами досліджень зроблені доповіді на міжнародних науково-практичних конференціях. Обсяг друкованих робіт та їх кількість відповідають вимогам до публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Заслугує на увагу широка географія публікацій. Статті та монографії були опубліковані у визначений термін, оформлені згідно чинних вимог.

4. Відповідність структури дисертації встановленим вимогам

Аналіз дисертації дає підстави зробити висновок про те, що вона є закінченим самостійним дослідженням, яке має елементи наукової та

практичної цінності. Основні положення дослідження, які виносяться на захист, є чіткими та аргументованими.

За своєю структурою, обсягом і оформленням дисертація відповідає вимогам до кандидатських дисертацій. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 252 сторінки, з яких основного тексту – 172 сторінки. Робота містить 45 таблиць, 6 рисунків, 7 додатків на 56 сторінках, список використаних джерел з 194 найменувань, викладених на 20 сторінках.

5. Значимість результатів дослідження для науки і практики

Основними науковими результатами, які мають теоретичну та методичну цінність є розвиток теорії управління конкурентоспроможністю на регіональному рівні; удосконалення методичного апарату дослідження процесів реалізації конкурентного потенціалу, конкурентних переваг, забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці механізму та стратегій забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону. Практичне впровадження основних результатів дослідження підтверджується відповідними довідками: Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (акт впровадження від 18.10.2014 р.), Волинської обласної державної адміністрації (акт впровадження № 12/к від 06.05.2015 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (акт впровадження № 03-29/03/1190 від 14.04.2015 р.).

6. Можливі шляхи використання результатів дослідження

Результати дослідження доцільно використати при формуванні регіональних цільових програм розвитку органами місцевого самоврядування, керівниками рекреаційних закладів та туристичних підприємств при

обґрунтуванні управлінських рішень щодо забезпечення їх конкурентоспроможності.

Водночас результати дисертаційної роботи можуть бути рекомендовані для подальших наукових пошуків, поглиблення та розширення теорії та практики управління конкурентоспроможністю на регіональному рівні.

7. Зауваження, недоліки та дискусійні питання дисертаційної роботи

1. Вбачається певний структурно-логічний дисонанс в методології дослідження, коли предмет вивчення – механізм забезпечення конкурентоспроможності – недостатньо розглядається в аналітично-розрахунковому форматі та не діагностується стан розвитку в цілому або окремих елементів конкурентоспроможності рекреаційної системи, які, так чи інакше, функціонують в економіці регіону. Якщо, на думку автора, подібна розробка механізму, як ставиться у меті дисертації, є новою, то такий науковий результат мав би бути відображений у частині новизни «вперше».

2. Цілісним видається приведення визначення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону як її здатність продукувати та просувати актуальні рекреаційні послуги... (с. 20). Однак, відсутнє авторське тлумачення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону з погляду загальнонауковиз категорій сутності і змісту. Їх розуміння і розмежування у науковій площині важливо для адекватного вибору адресності та адаптивних інструментів впливу на важеля при досягненні бажаної конкурентоспроможності економіки регіону.

3. Розглядаючи формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону (с. 38), автор приводить його визначення з позицій рекреанта ринкового потенціалу «як сукупність внутрішніх можливостей задовольняти потреби споживачів та зовнішніх як передумови формування цих потреб та можливості, виробивши певний рекреаційний продукт, просувати його на вже існуючому ринку», що певною мірою є дискусійним, і відповідає, скоріше,

потенціалу фази обміну, реалізації у відтворювальному процесі. На наш погляд, потенціал ринку є більш змістовнішим та глибшим поняттям і включає, з аналогією змісту ринку, потенціали (стан і можливості) ринку виробників і ринку споживачів, кон'юнктури ринку, конкурентний потенціал.

4. Викликає запитання доцільності назви рис. 1.1 як «Піраміда конкурентних переваг і конкурентоспроможності» при тому що приведений інформаційний матеріал відображає сукупність причинно-наслідкових зв'язків конкурентних переваг і конкурентоспроможності (с. 42).

5. В теоретичній частині роботи проведено глибоке і фундаментальне дослідження конкурентоспроможності РСР, використано велику кількість посилань на першоджерела, сукупність доказів у формі цитат науковців та практиків зі вказаної проблематики, але автор не завжди висловлює своє критичне ставлення до подібних аргументів, що залишає відкритим питання про авторську позицію (с. 13, 15-17, 41, 43 тощо).

6. Представлений у п. 2.1 статистичний матеріал, здебільшого, містить однорічні дані, що робить основним методом дослідження описовий, чим втрачається наукова вага дослідження та його результатів на даному етапі. Наприклад, «Таблиця 2.9 – Кількість та місткість спеціалізованих засобів розміщування станом на 1.01.2014 року, одиниць» (с. 90-92, с. 88-89, с. 93-94; с. 142 табл. 3.2). Якщо і приводяться статистичні дані та динаміка, наприклад, кількісних показників розвитку цих суб'єктів за декілька років (відображена у додатку Б (таблиця Б.5), то у тексті відсутній аналіз передумов, причин, наслідків динамічних змін і, відповідно, ставлення автора до отриманих результатів (с. 87; с. 140, табл. 3.1) тощо.

7. Потребує додаткового пояснення отриманий результат оцінювання екологічного потенціалу, за яким індекс екологічного потенціалу, наприклад, складає у Миколаївській області 0,39, а в Запорізькій – 0,32, тобто кращий, ніж у Миколаївській області, в той час як основні забруднювальні – металургійні та машинобудівні підприємства розташовані саме у Запоріжжі (табл. 2.22).

Проте, дані зауваження не применшують загального наукового рівня дисертаційної роботи, її теоретичну та практичну цінність.

8. Загальні висновки

Проведений аналіз дисертації дозволив зробити такі висновки: положення дисертації, котрі виносяться на захист, є належним чином обґрунтованими, містять елементи наукової новизни і мають практичну цінність; зроблені зауваження суттєво не знижують загальної позитивної оцінки роботи, котра виконана на належному науковому і методичному рівні.

Робота відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567.

За складом вирішених задач дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. У зв'язку з цим, вважаю, що автор дисертації Мостенець Олександр Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за даною спеціальністю.

*Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
Запорізького національного технічного університету
Міністерства освіти і науки України*

 Гудзь П. В.

Підпис проф. Гудзя П.В. засвідчую,
Вчений секретар ЗНТУ

проф. Наумик В.В.

